

הכרזת העצמאות

צילום: לע"מ

דוד בן גוריון קורא את נוסח ההכרזה על הקמת המדינה 14.5.1948

הכרזת העצמאות: מסד למשטר במדינת ישראל

מונח

הכרזת עצמאות (הכרזת מדינה) היא הכרזה חגיגית הכוללת הצהרה על הקמתה של המדינה. ההכרזה כוללת את הלגיטימציה להקמת המדינה החדשה, הצגה של יסודותיה ועקרונותיה וכן הוראות מעשיות.

דוגמא למונח: הצהרת העצמאות של ארצות הברית של אמריקה בשנת 1776.

עוגני המונח:

1. הצהרה על הקמת מדינה
2. הצגת אופייה ועקרונותיה
3. הצגת הוראות מעשיות

בהכרזת העצמאות של מדינת ישראל באים לידי ביטוי הלגיטימציה להקמתה, יסודותיה כמדינת לאום יהודית ודמוקרטית שערכיה הם חירות ושוויון והוראות מעשיות.

ההכרזה על מדינת ישראל (הכרזת המדינה, הכרזת העצמאות, מגילת העצמאות) ניתנה ביום שישי, ה' באייר תש"ח (14.5.1948).

1. רקע היסטורי

המאורעות החשובים שקדמו להכרזה:

אבני דרך

- א. הקונגרס הציוני הראשון (1897): הכרזה על זכותו של העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.
- ב. הצהרת בלפור (2.11.1917): הכירה בזכותו של העם היהודי לבית לאומי. ההצהרה אושרה בכתב המנדט הבריטי מטעם חבר הלאומים.
- ג. השואה: במלחמת העולם השנייה הושמד שליש מן העם היהודי. השואה הוכיחה מחדש את ההכרח בהקמת מדינה יהודית שתקלוט את הפליטים היהודים הרבים ותהווה בית ליהודים באשר הם.
- ד. החלטת עצרת האומות המאוחדות (29.11.1947): ההחלטה קבעה שבארץ ישראל יוקמו שתי מדינות - מדינה יהודית ומדינה ערבית, שאזור ירושלים יהיה שטח בינלאומי ושבין המדינות יהיה שיתוף כלכלי.

התגובות להחלטת האו"ם: ההחלטה התקבלה בשמחה על ידי היהודים אך נדחתה על ידי הערבים, והם אף פתחו במעשי איבה נגד היהודים.

מלחמת העצמאות, שהחלה למעשה יום למחרת החלטת האו"ם, התחילה כקרבות מקומיים. רק לאחר הקמת המדינה בפועל (14.5.1948) פלשו הצבאות של מדינות ערב לארץ והתפתחה מלחמה מקפת בין צבאות מצרים, סוריה, לבנון, ירדן ועירק לבין צבא ישראל.

פינת הספירה

בפרק זה נדון בתוכנה, במשמעויותיה ובחשיבותה של הכרזת העצמאות. דיון זה יהווה את הבסיס לניתוח אופייה היהודי והדמוקרטי של המדינה, שהוא למעשה עיקר הספר.

הכרזת העצמאות

בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.

מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו ישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקידמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.

בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.

זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.

השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.

שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.

במלחמת העולם השנייה תרם הישוב העברי בארץ את מלוא-חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלוש נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להמנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.

ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.

זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית. לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.

אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתקבע על-ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 - תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת-העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלוש לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה. אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבנין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים הנערכת עלינו זה חדשים - לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבנין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקידמת המזרח התיכון כולו.

אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית על אדמות המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

2. מהם חלקיה של הכרזת העצמאות ומה תוכנה?

הכרזת העצמאות כוללת ארבעה נושאים:

החלק הראשון הוא מבוא המתאר מאורעות היסטוריים חשובים בעברו של העם היהודי. בחלק זה מוצג הקשר ההיסטורי בין עם ישראל לארץ ישראל ומובאים נימוקים לזכותו של העם היהודי להקמתה של מדינת ישראל (בין השאר מובאת ההכרה מצד גופים בינלאומיים בזכותו של העם היהודי להגדרה עצמית המתבטאת בהצהרת בלפור ובהחלטת עצרת האו"ם).

החלק השני של ההכרזה הוא החלק המעשי. חלק זה כולל את ההכרזה עצמה, את שם המדינה, את מועד ההכרזה, את המוסדות וסדרי השלטון במדינה וכן את הגדרת אופייה של המדינה ("מדינה יהודית").

בחלק השלישי מוצגים עקרונות היסוד של מדינת ישראל: מדינה קולטת עלייה, בעלת אופי דמוקרטי, שומרת על המקומות הקדושים לכל אחת מהדתות ונאמנה לעקרונות של מגילת האומות המאוחדות.

בחלק הרביעי מפורטות הצהרות ופניות אל גורמים שונים (ארגון האו"ם, העם הערבי היושב בארץ, מדינות ערב השכנות, יהודי התפוצות).

פינת הטיפ

שים לב שבחלקים השלישי והרביעי באים לידי ביטוי גם עקרונות הפנים של המדינה ועקרונות החוץ שלה.

3. מהי זכותו של העם היהודי להקים את מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית

על פי ההכרזה?

כאמור, החלק הראשון של ההכרזה מציג את הלגיטימציה (הצדקה, זכות) לזכותו של העם היהודי להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. ההכרזה מפרטת לפחות ארבעה סוגים של נימוקים והסברים.

מונח

לגיטימציה: הכרה בזכות, הצדקה פנימית או חיצונית. בהקשר של הכרזת המדינה הכוונה היא להצדקה לזכות של העם היהודי להקמת המדינה כמדינת לאום יהודית בארץ ישראל.

עוגני המונח "לגיטימציה":

1. הצדקה של דבר.
2. הכרה בזכות.
3. לגיטימציה יכולה להיות חיצונית (הכרה מצד גוף חיצוני) או פנימית (הכרה מצד חברי הקבוצה)

סוגים של לגיטימציה (הצדקה, זכות) להקמתה של מדינת ישראל על פי ההכרזה

לגיטימציה טבעית (זכות טבעית):

זכותו של כל עם להקים לעצמו מדינה. טיעון זה בא לידי ביטוי בהכרזה במילים: "זו זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית".

לגיטימציה היסטורית (זכות היסטורית):

הסתמכות על עברו של העם, על הקשר ההיסטורי והתרבותי בינו לבין ארצו ועל מאורעות חשובים בעברו המבטאים את זכותו למדינה ריבונית בארצו. הקשר ההיסטורי והתרבותי בין עם ישראל לארצו בא לידי ביטוי בהכרזה, בין השאר: לפני שהוגלה מארץ ישראל קיים בה העם היהודי חיים לאומיים עצמאיים, הקשר הרוחני בין העם היהודי לארץ ישראל נמשך בזמן הגלות, השואה הוכיחה את הצורך להקים מדינה יהודית עצמאית, יהודים עלו לארץ והעפילו אליה למרות המכשולים והסכנות.

לגיטימציה משפטית (זכות משפטית):

הצדקה להקמת מדינה, הניתנת באמצעות הצהרה או מסמך רשמי ונשענת על הכרה מצד מוסד מוסמך. לדוגמה: הצהרת בלפור (1917), שהכירה בזכותו של העם היהודי לבית לאומי ואושרה על ידי חבר הלאומים; כתב המנדט הבריטי (1922); החלטת עצרת האומות המאוחדות בדבר הקמת מדינה יהודית ומדינה ערבית בארץ ישראל (1947).

לגיטימציה מוסרית (הצדקה מוסרית, זכות מוסרית):

השואה, שבה הושמד שליש מהעם היהודי, הוכיחה מחדש את ההכרח המוסרי למצוא פתרון לבעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות ולהקים מקלט לשארית הפליטה.

פינת הספירה

הכרזת העצמאות קשורה גם לדיון בפרק "היסודות החוקתיים של מדינת ישראל": ההכרזה היא אחד מהיסודות החוקתיים. להכרזת העצמאות יש חשיבות כמסמך חוקתי המדריך את רשויות השלטון בעבודתן. ניתן למצוא חוקים, מדיניות ממשלתית ופסיקות של בתי משפט ברוח ההכרזה.

4. מהי חשיבותה של הכרזת העצמאות?

- א. זו ההכרזה על הקמת המדינה והיא המסמך הראשון של המדינה החדשה. זהו המסמך הקובע את עצמאות העם במדינתו. יש לה ערך חינוכי רב.
- ב. ההכרזה מבטאת את אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית, שערכיה העיקריים הם חירות ושוויון.
- ג. ההכרזה קובעת שמדינת ישראל היא מדינה יהודית ומדינתו של העם היהודי: מדינתם של היהודים החיים בה כאזרחים ומדינתם של היהודים החיים מחוץ לה. ההכרזה קובעת גם שישראל היא מדינתם של המיעוטים החיים בה כאזרחים. בהכרזה נקבע שוויון זכויות במדינה לכל אזרחיה.
- ד. ההכרזה כוללת הוראות מעשיות חשובות כמו קביעת מועד הבחירות, התחייבות לכינון חוקה והקמת מוסדות שלטון זמניים ולכן יש לה ערך כיסוד חוקתי המניח את היסודות למדינה העתידית.

פינת הספירה

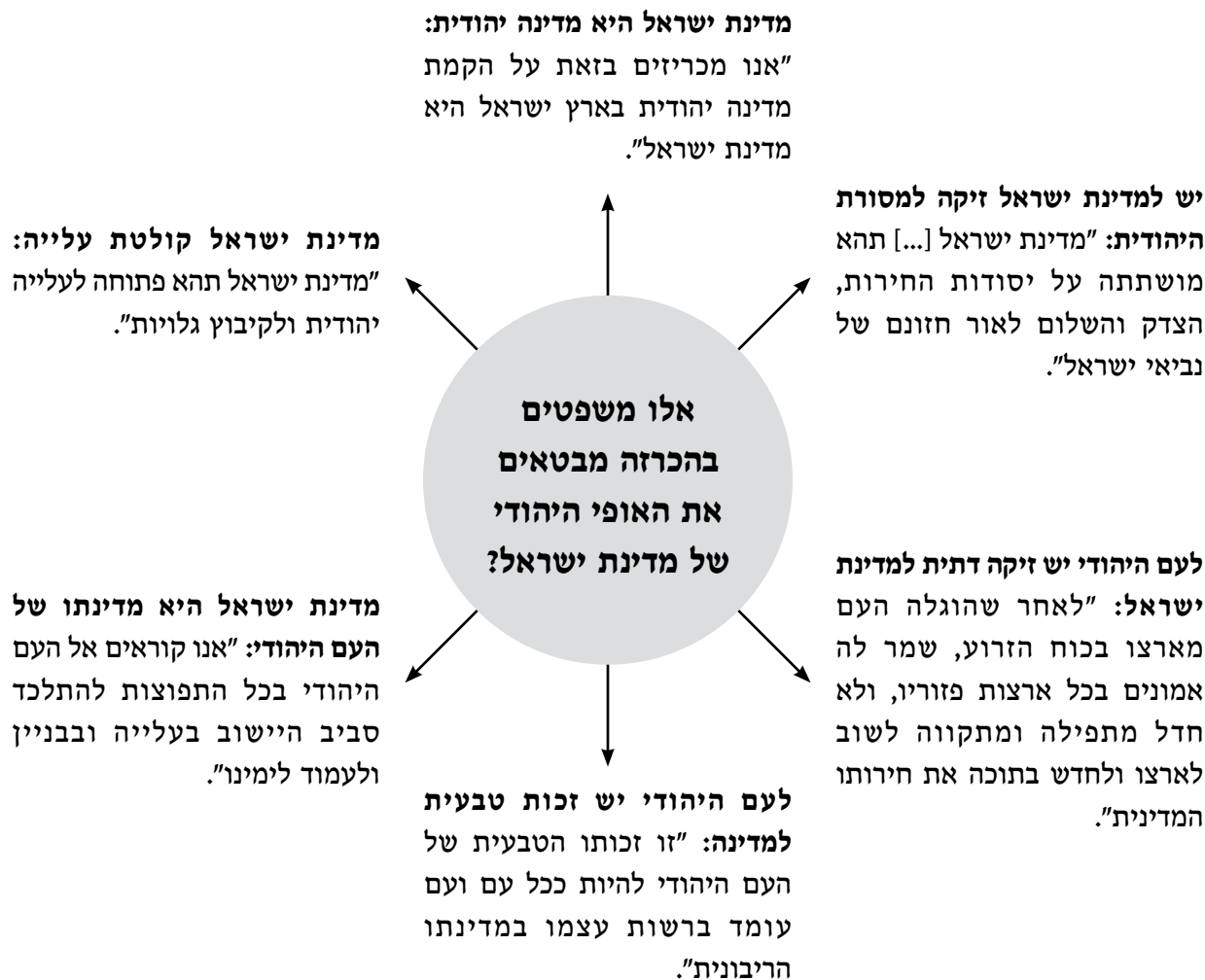
בהכרזה נקבע אופייה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ומכאן חשיבותה לכל נושאי הלימוד באזרחות.

5. מהו אופייה של מדינת ישראל כפי שנקבע בהכרזת העצמאות?

אופייה של מדינת ישראל על פי ההכרזה מבוסס על שני יסודות:

- א. מדינת ישראל היא מדינה יהודית:
- ב. מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית:

ההכרזה כוללת שפע של ביטויים לאופייה היהודי של מדינת ישראל. להלן מבחר מהם:

ההכרזה כוללת ביטויים לאופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל. להלן מבחר מהם:

על עקרונות הדמוקרטיה ומאפייניה נלמד בהרחבה בהמשך

לסיכום הפרק

בהכרזת העצמאות של מדינת ישראל באים לידי ביטוי הלגיטימציה להקמתה; יסודותיה כמדינת לאום יהודית שערכיה הם חירות ושוויון. כמו כן מוצגות בהכרזה הוראות מעשיות לגבי סדרי השלטון במדינה.

- ◀ הכרזת העצמאות כוללת ארבעה נושאים: מבוא היסטורי, חלק מעשי, חלק המציג את עקרונות המדינה ופניות לגורמים שונים.
- ◀ ההכרזה מבססת את זכותו של העם היהודי להקים את מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית על הקשר ההיסטורי והתרבותי של עם ישראל לארץ ישראל ועל ההכרה של גורמים בינלאומיים בזכותו להגדרה עצמית ולהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.
- ◀ ההכרזה מפרטת סוגים שונים של לגיטימציה להקמת המדינה: לגיטימציה (הצדקה) טבעית, היסטורית, משפטית ומוסרית.
- ◀ חשיבותה של ההכרזה נובעת מארבעה: עצם ההכרזה על עצמאות המדינה; קביעת אופייה היהודי והדמוקרטי; ההצהרה שמדינת ישראל היא מדינת העם היהודי כולו אבל גם מדינתם של המיעוטים החיים בה; בהוראות המעשיות הכלולות בה.
- ◀ יש בהכרזה ביטויים רבים המעידים על אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל.

דוגמאות לשאלות ותשובות

א. שאלת ידע:

הציגו שלושה נימוקים להקמתה של מדינת ישראל לפי הכרזת העצמאות.

תשובה:

1. קשר היסטורי ומסורתי של העם היהודי לארץ ישראל.
2. הכרה בין-לאומית בזכותו של העם היהודי למדינה ריבונית בארץ ישראל (הצהרת בלפור והחלטת עצרת האומות המאוחדות).
3. השואה הוכיחה את הכורח למצוא פתרון לבעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות. הפתרון הוא חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל.

ב. שאלת ידע:

הסבירו כיצד בא לידי ביטוי אופייה היהודי של מדינת ישראל בהכרזה על הקמת המדינה.

תשובה:

בהכרזה ניתנת לגיטימציה מעשית להקמת מדינת ישראל כמדינת הלאום היהודי, לגיטימציה המממשת את הקשר ההיסטורי והתרבותי בין עם ישראל לארץ ישראל.

דוגמאות מן ההכרזה המוכיחות זאת: "אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל היא מדינת ישראל". זוהי אמירה מפורשת לגבי זהותה היהודית של המדינה.

"מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקניבון גלויות": זוהי אמירה מפורשת לגבי מהותה של המדינה כמדינתו של העם היהודי, הרשאי ואף מוזמן לעלות אליה.

ג. שאלת ידע:

הציגו שתי דוגמאות לחוקים שונים שבהם באים לידי ביטוי עקרונותיה של מדינת ישראל המוזכרים בהכרזה על הקמת המדינה.

תשובה:

1. חוק השבות קובע את זכותו של כל יהודי לעלות לארץ ישראל. בכך הוא ממחיש את המשפט: "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות".
2. חוק שיווי זכויות האשה קובע שוויון בין אשה לאיש בכל פעולה משפטית. בכך הוא ממחיש את המשפט: "מדינת ישראל [...] תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין".

על חוקים אלה ואחרים נלמד בפרקים הבאים

ד. שאלת ידע:

ציינו שתי התחייבויות של מדינת ישראל המוזכרות בהכרזה כלפי האזרחים הערבים.

תשובה:

1. התחייבות לשוויון זכויות: "מדינת ישראל [...] תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין".
2. התחייבות למתן אזרחות: "אנו קוראים [...] לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל [...] ליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה".

שער ראשון: מדינת ישראל כמדינה יהודית

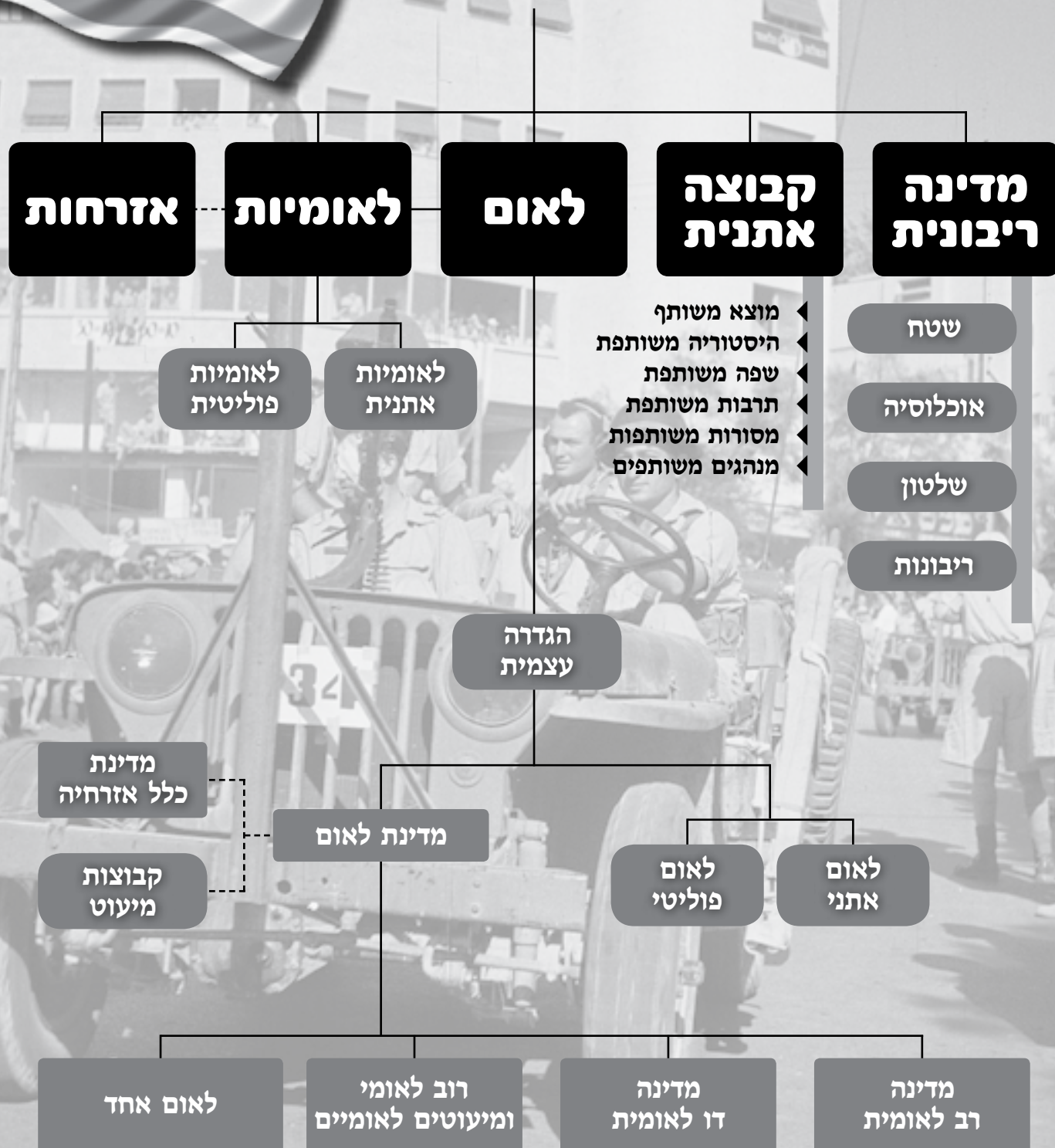

צילום: סער יעקב

דגל הלאום מורד לחצי התורן ביום הזיכרון לחללי מערכות ישראל

לאום ומדינת לאום

צילום: זולטן קלוגר

מצעד צה"ל ב"יום המדינה" ברחוב אלנבי בתל אביב 27.7.1948

מהי מדינה יהודית?

לאום ומדינת לאום

1. מהי מדינה?

מונח

מדינה היא ארגון חברתי המפעיל שלטון קבוע (שמפעיל את סמכותו) על אוכלוסייה מוגדרת (המורכבת מאזרחים ומתושבים שאינם אזרחים) בשטח (טריטוריה) מוגדר. קיומה של המדינה תלוי בריבונות השלטון, כלומר: ביכולתו של השלטון להפעיל את סמכותו כלפי פנים (האוכלוסייה) ולפעול בחופשיות כלפי חוץ (מדינות אחרות).

דוגמה למונח: ארצות הברית, בריטניה, ישראל

עוגני המונח:

1. ארגון חברתי
2. שלטון קבוע
3. אוכלוסייה קבועה
4. שטח קבוע
5. ריבונות

מדינה ריבונית

שלטון קבוע: גוף בעל סמכות במדינה, בעל מונופול לגיטימי על מנגנוני האכיפה במדינה
אוכלוסייה קבועה: כוללת את האזרחים (שהם רוב האוכלוסייה) ואת התושבים (חסרי אזרחות במדינה)
שטח קבוע (טריטוריה קבועה): תחום גאוגרפי מוגדר שבו חל משפט המדינה ושבמסגרתו היא מפעילה את סמכותה